

Skeive ungdommers identitetsarbeid: *SKAM* etter homotoleransen

Queer young people's identity work: *SKAM* after homotolerance

Stine H. Bang Svendsen

Førsteamanuensis, Institutt for lærerutdanning, NTNU.

E-post: stine.helena.svendsen@ntnu.no

Elisabeth Stubberud

Seniorrådgiver, KUN.

E-post: Elisabeth.stubberud@kun.no

Elise Farstad Djupedal

Stipendiat, Institutt for lærerutdanning, NTNU.

E-post: Elise.djupedal@ntnu.no

SAMMENDRAG

Denne artikkelen undersøker hvordan skeive ungdommer italesetter identitet innenfor rammen av en homotolerant kulturell kontekst. Artikkelen presenterer analyser av fokusgruppesamtaler med skeive ungdommer og nøkkelscener i sesong tre av NRK-serien *SKAM* (Andem 2016). Både *SKAM* og fokusgruppene viser fram et omfattende språk for å beskrive seksuell identitet, og i noen grad også kjønnsidentitet, som ungdom bruker kreativt for å utforske nye måter å gjøre kjønn og seksualitet på. Samtidig viser både sesong tre av *SKAM* og fokusgruppesamtalene at det å forstå seg selv som homofil gutt oppleves som svært krevende på grunn av stigmaet knyttet til mannlig feminitet. Homotoleransen, som er utbredt i det norske samfunnet, usynliggjør imidlertid slike forbindelser mellom seksuell orientering og kjønnsuttrykk. Dette ser ut til å resultere i at skeive ungdommer møter lite forståelse for sine egne kvaler med å identifisere seg som homofil. Ungdommene vi har snakket med foretrekker begrepet «skeiv», som framstår som mindre belastende. Dette er et av mange eksempler på nye ord og begreper om kjønn og seksualitet som brukes i akti-

visme for å synliggjøre ungdommene sin opplevelse av radikal annerledeshet i møte med samfunnets normer, på tross av den erklærte aksepten som homotolerante voksne og jevnaldrende møter dem med.

Nøkkelord

Homotoleranse, *SKAM*, affekt, ungdom, kjønnsidentitet, seksuell identitet, skeiv teori, heteronormativitet, homonormativitet

ABSTRACT

Queer young people's identity work: *SKAM* after homotolerance addresses how young queer-identified people discuss and express concerns about identity in the context of «homotolerant» Norwegian society. The article is based on focus group conversations with young queer-identified people, and on season three of the NRK production *SKAM* (Andem 2016). These empirical sites show young people's elaborate conceptual repertoire, which they use to articulate and imagine alternate gender identities and sexual identities. Both *SKAM* and our focus groups illustrate that the stigma of male femininity produces strong affective responses, and is challenging for young men who consider identifying as homosexual. Furthermore, the norm of homotolerance in Norwegian public culture insists on a decoupling of sexual orientation and gender expression. Heteronormative gender norms remain intact, however, leading to a desire for the possibility of a homonormative same sex identity that does not trouble heteronormative gender norms. Meanwhile, queer activist youth are resisting the accommodation into homonormativity through insisting on new identities which require further discussion of the meanings of gender and sexuality.

Keywords

Homotolerance, *SKAM*, affect, youth, gender identity, sexual identity, queer theory, heteronormativity, homonormativity

INNLEDNING¹

Hvordan ser skeive ungdommers identitetsarbeid ut etter at homotoleranse har blitt integrert i ungdomskulturen? I løpet av det siste to tiårene har det foregått omfattende endringer i hvordan kjønns- og seksualitetsmangfold forstås blant skeive ungdommer. Utviklingen er framfor alt tydelig i begrepsmangfoldet som har vokst fram rundt seksuell identitet og kjønnsidentitet. En helsesøster på en videregående byskole i Norge i dag kan møte ungdommer som identifiserer seg som panseksuelle og aromantiske, bigender eller

1. En tidligere versjon av disse analysene blir publisert i løpet av 2018 som «Becoming Queer after Homotolerance: Youth Affective Worlds» I: Susan Talburt (red.): Youth Sexualities. Santa Barbara: Praeger.

skolioseksuelle. En rekke nyord har vokst fram i en transnasjonal kunnskapsdelingskultur på internett, som ungdommer benytter seg av for å fortelle noe om hvem de er (Pullen 2014; De Ridder og Van Bauwel 2015; Engebretsen, Schroeder og Bao 2015). Både norske interesseorganisasjoner og internasjonale aktivister produserer ordlister, som de uinnvidde kan bruke til å få med seg nøkkelord, uten dermed å automatisk bli innvidd i avantgarden.²

I seksualpolitisk engasjerte ungdomsmiljøer kan det se ut som det har kommet et historisk sus over begrepene lesbisk og homofil. Samtidig viser sesong tre av TV-serien *SKAM* at stigmaet rundt mannlig feminitet, og begrepet «homo» i aller høyeste grad er et tema som engasjerer ungdom (Andem 2016). Disse betraktningene er bakgrunnen for at vi i denne artikkelen undersøker hva de omfattende holdningsendringene overfor homoseksualitet de siste tiårene har hatt av betydning for skeive ungdommers identitetsarbeid. Vi vil undersøke hvordan ungdommer skaper rom for egne fortellinger om det å være skeiv i dag. Gjennom diskusjoner av fokusgruppeintervjuer med skeive ungdommer og analyser av scener fra sesong tre i *SKAM* vil vi utforske skeiv ungdom sitt identitetsarbeid knyttet til kjønn og seksualitet i Norge i dag.

Julie Andems NRK-produksjon *SKAM* var allerede et stort ungdomskulturfenomen da det slo gjennom i nordisk og internasjonal offentlighet høsten 2016. Serien er en fiksjonsdokumentar om videregående skoleelever i et relativt hvitt øvre middelklasse miljø i Oslo. I sesong tre er hovedtema utviklingen i relasjonen og romansen mellom hovedpersonen Isak og skolekameraten Even. Gjennom analysene av *SKAM* og fokusgruppene foreslår vi at sameksistensen av heteronormativitet, homotoleranse, homofobi, transfobi og homonormativitet danner et normativt og teoretisk landskap som ungdommer beveger seg i når de artikulere egen kjønnsidentitet og seksuelle identitet. Ungdommene vi har diskutert *SKAM* og identitetsspørsmål med har et omfattende språk for seksuell identitet, og i noen grad også kjønnsidentitet, som de bruker kreativt for å utforske nye måter å gjøre kjønn og seksualitet på. Både sesong tre i *SKAM* og fokusgruppesamtalene vi diskuterer her, viser at det å forstå seg selv som homofil gutt oppleves som svært krevende på grunn av stigmaet knyttet til mannlig feminitet. Begrepet «skeiv» framstår som mindre belastende. Dette er et av mange eksempler på nye ord og begreper om kjønn og seksualitet som brukes i aktivisme for å synliggjøre ungdommene sin opplevelse av radikal annerledeshet i møte med samfunnets normer, på tross av den erklærte aksepten som homotolerante voksne og jevnaldrende møter dem med. Gjennom analyser som tar høyde for det affektive arbeidet som inngår i ungdommenes politiske prosjekter, undersøker vi gjennom artikkelen hva som står på spill i det politiske prosjektet som ungdommene italesetter.

I det følgende redegjør vi for det teoretiske landskapet og anvender scener fra *SKAM* for å vise hvordan begrepene er relevante for den videre analysen. Deretter presenterer vi hvordan vi har jobbet empirisk med fokusgruppesamtalene og *SKAM*. Hoveddelen av artikkelen består av analyser av fokusgruppesamtalene og scener fra sesong tre av *SKAM*. Avslutningsvis diskuterer vi hva disse analysene kan fortelle oss om kjønn, seksualitet og ungdoms identitetsarbeid. Vi vil da komme tilbake til vårt utgangspunkt for undersøkelsen og diskutere om det virkelig er passé å være lesbisk og homofil, eller om dette inntrykket skjuler andre utviklingstrekk.

2. Se for eksempel <https://foreningenfri.no/informasjon/begreper/> og <http://queerdictionary.blogspot.no>

4H-PROBLEMATIKK: HETERONORMATIVITET, HOMOTOLERANSE, HOMOFØBI OG HOMONORMATIVITET

Begrepsklyngen heteronormativitet, homotoleranse, homofobi og homonormativitet informerer diskusjonen om *SKAM* og unge skeive sine betraktninger om kjønn, seksualitet og identitet i denne artikkelen. I det som følger vil vi vise hvordan begrepene henger sammen og hvordan de belyser det empiriske materialet i artikkelen. Heteronormativitet er kjernebegrepet i denne klyngen, som de andre begrepene må forstås i lys av. Heteronormativitet har blitt utviklet gjennom de siste tiårene i skeiv teori, og beskriver hvordan heteroseksualitet og cis-kjønn blir kulturelt produsert som tilsynelatende stabile og universelle trekk ved menneskelig erfaring, og hensikten med begrepet er å eksponere denne prosessen (Butler 1990; Warner 1993). Fra århundreskiftet og framover har heteronormativitet også blitt teoretisert gjennom affektteori, som en kollektiv verdsetting av heteroseksualitet og cis-kjønn som produserer skeive liv som mindreverdige (Ahmed 2006, 2010).

I nordisk sammenheng har forskere tematisert hvordan homotoleranse har blitt inkorporert i den lokale varianten av heteronormativitet (Petersen 2011; Røthing 2008; Røthing og Svendsen 2010). Dette innebærer at heteroseksuelle parforhold fortsatt verdsettes som den beste måten å leve på, mens homoseksuelle parforhold blir inkludert som en mulig preferanse som skal tolereres (Røthing og Svendsen 2010). Denne situasjonen kan illustreres godt med en scene fra *SKAM*, der Isak og kompisene ser på en gruppe jenter som danser lettkledd i en dansesal på skolen. Når jentene er ferdig å danse kommenterer Isak danseinstruktøren:

Isak: Trenger han fyren å være så gay eller?

Jonas: Hæ?

Isak: Så du ikke det? Han er sånn ultrahomse

Jonas: Hva er greia med at du disser folk som er gay da?

I denne situasjonen gir Isak tydelig uttrykk for avsmak for danseinstruktøren sitt ubeskjedne uttrykk for mannlig feminitet. Forut for samtalen får seeren se Isaks tre kompis oppslukt i nytelse over å se jentene danse. Isak, derimot, uttrykker irritasjon og bekymring, og går glipp av det begjærlige øyeblikket som de andre guttene deler. Som Mons Bissenbakker og Michael Nebeling Petersen (Bissenbakker og Petersen 2017) forklarer, viser denne scenen oss hvordan Isak ikke tar del i det heteroseksuelle mannlige blikket. Dermed havner han utenfor det affektive fellesskapet som de andre guttene deler. I utvekslingen med Jonas som følger, får Isak påpakning for homofobien han uttrykker mot danseinstruktøren. Med tydelig sarkasme feller Jonas sin dom over Isak sine utsagn: «Så du bare påpeker at han er gay liksom? Dritfet observasjon, Isak.»

Denne scenen fra *SKAM* gir et presist og fintfølede bilde av hvordan heteronormativitet, homotoleranse og homofobi sameksisterer i det norske samfunnet. Heteronormativitet framstår gjennom scenen som en affektiv verdstruktur (Ahmed 2004), som det er viktig for ungdom å ta del i om de skal være med i det sosiale spillet på og utenfor skolen. Isak er mer opptatt av danseinstruktøren enn av jentene som danser. Men det er ikke det Jonas arreste-

rer ham for. Ved å gi uttrykk for sin aversjon mot danseinstruktøren som han beskriver som «ultrahomo», uttrykker han tydelig homonegativitet. Når han mislykkes i å uttrykke homotoleranse, bryter han en norm han som ung, hvit middelklasseungdom forventes å følge. Det er dette overtrampet Jonas gir ham negativ tilbakemelding på. Isak kan i denne sammenhengen forstås både som fremmedgjort av sine venners felles kultivering av et heteroseksuelt begjær, og av Jonas sin manglende forståelse for den homofobien han strever med.

SKAM tematiserer hvordan skeive ungdommer møter en uttalt forventning også blant sine jevnaldrende om at det skal være OK å være homofil, samtidig som den sosiale verdsettingen av heteroseksualitet og stigma knyttet til homoseksualitet fører til at det fortsatt kan være vanskelig for ungdommer å bli fortrolig med egen homoseksualitet. Kjønn og kjønnsuttrykk spiller en nøkkelrolle i denne situasjonen, ettersom det er nettopp avvikende kjønnsuttrykk, i dette tilfellet mannlig femininitet, som ser ut til å være mest belastende.

Toleranse overfor lesbiske og homofile har fremstått som en viktig verdi i det norske samfunnet de siste tiårene, noe som reflekteres blant annet i skolens oppdrag for å fremme forståelse for variasjoner i seksuell orientering og kjønnsidentitet (Svendsen 2014). Ektekapsloven fra 2008 markerte en grunnleggende endring i den politiske statusen til lesbiske og homofile par i Norge. Den åpne politiske kampen om likebehandling mellom heterofile og lesbiske og homofile par ble avsluttet, og toleranse overfor homofile og lesbiske kunne mobiliseres som et positivt kjennetegn ved det norske samfunnet (ibid.).

Homotoleranse har utviklet seg til å bli en markør for anstendig hvit middelklassesubjektivitet på den ene siden, og et nasjonalt særtrekk som fremheves med stolthet, i Norge som i en rekke andre vestlige land (Brown 2006; Butler 2009; El-Tayeb 2012; Gressgård og Jacobsen 2008; Haritaworn 2008; Puar 2007). En bekymring som har blitt fremmet av forskere og aktivister i dette feltet, er at homotoleranse har blitt mobilisert i rasistiske diskurser på måter som produserer såkalt «homonasjonalisme» (Puar 2007). Denne problematikken er viktig også i ungdoms hverdag; hvite ungdommer er klar over forventningen om å være homotolerante, samtidig er det ikke like selvfølgelig for rasialisert eller muslimsk ungdom (Honkasalo 2014; Røthing 2008; Røthing og Svendsen 2011; Sherlock 2015).

I SKAM tematiseres rasialisering av homotoleranse og homofobi gjennom opplevelser som både Sana, en muslimsk jente, og Mahdi, en svart gutt, har. I scenen «Homofob» i sesong tre av SKAM har vennegjengen Mahdi, Jonas, Magnus og Isak en samtale, der Mahdi og Isaks tilløp til slåsskamp helga før danner et bakteppe. Magnus sier med stor entusiasme:

Magnus: Har dere hørt ryktet om at dere to sloss hos Emma fordi Isak er homo?

Mahdi: Eh, nei.

Magnus: Jævlig lættis, har du ikke hørt det?

Mahdi: Hva slåss vi for, sa du?

Magnus: At han er homo.

Mahdi: Og hva er det å slåss for liksom?

Magnus: Du var muslim, jeg veit da faen

Mahdi: Jeg er ikke engang muslim!

Magnus: Jeg vet, det er jævlig lættis!

Mahdi: Er det lættis at hele skolen tror jeg er homofob, liksom?

Magnus: Homofob? Homofob.

Mahdi: Ja, men, er det morsomt, liksom?

Magnus: Ja, ok, det er ikke så lættis, men det er lættis at folk tror at Isak er gay! (ler)

Mahdi: Ja, du sa vel til dem at det bare var piss?

Magnus: «Jeg sa de måtte passe seg fordi du kom til å jihade hele skolen, bror (ler).

I denne samtalen kommer det tydelig fram at Mahdi forventes å ha negative holdninger til homoseksualitet fordi han er svart, og at han også blir antatt å være muslim av samme årsak, på tross av at han er kristen. Magnus sitt forsøk på å fortelle en morsom historie representerer fordømmer Mahdi som svart ungdom må leve med, og opponere mot. Det er tydelig i utvekslingen at dette er et arbeid Mahdi tar på alvor.

Utbredelsen av homotoleranse som norm i det norske samfunnet har også hatt konsekvenser for hvordan skeive liv blir representert og forstått. Det er spesifikt lesbiske og homofile som har konforme kjønnsuttrykk og lever i parforhold som blir representert som de som skal inkluderes og tolereres. Lisa Duggan har definert homonormativitet som «en politikk som ikke utfordrer dominerende heteronormative idealer, men som understøtter dem, samtidig som den peker mot muligheten for et demobilisert homomiljø, og en privatisert, avpolitisert homokultur fokusert på hjem- og familieliv og forbruk»³ (2003:50). Heteronormative kjønnsuttrykk og kjønnsidentiteter er med andre ord nøkkelementer i det som holdes stabilt gjennom homotoleransen. Som vi skal se i analysene under er forholdet mellom kjønn og seksualitet fortsatt et kjernetema i skeive ungdommers utforskning av identitetsspørsmål.

AFFEKT OG DET FORTELLBARE SELVET

Noen av de utviklingstrekkene vi adresserer her var Eve Sedgwick, en av skeiv teoris mest innflytelsesrike teoretikere, allerede inne på i 1993 i artikkelen «How to bring our kids up gay». Hun skrev da at homobevegelsen stod i fare for å *renaturalisere* kjønnskonformitet i sitt forsøk på å *denaturalisere* heteroseksualitet (Sedgwick 1993). Hun viste at kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er vel så skambefengt som seksualitet, og at en må ha et øye for affekt og følelser for å undersøke disse sammenhengene. Mye i vårt materiale tyder på at hun var forut for sin tid da hun foreslo at homofrigjøringens fremvekst kan risikere å nok en gang

3. Vår oversettelse.

sette den feminine gutten i skammekroken i vårt indre – denne gangen i skammekroken til homobevegelsens egen logikk (Sedgwick 1993:73)⁴.

Vi har anvendt begrepene *affekt*, og *et fortellbart selv* for å undersøke SKAM og skeive ungdommer sitt identitetsarbeid. Affekt er enklest sagt et begrep som beskriver folks opplevelser av følelsesmessig intensitet (Frosh 2011). Teresa Brennan har skrevet at følelser, til forskjell fra affekter, er følelsesmessige opplevelser som vi har funnet ord for å beskrive (Brennan 2004:5). Hvis følelser er affekter som vi har funnet ord for å beskrive, som Brennan sier, så følger det at språk former følelser. Menneskers fortolkninger av affekter benytter seg av et vokabular, som vi kan kalle en følelsesdiskurs. I analysene her bruker vi ord og begreper som ungdommer bruker om egen og andres seksuelle identiteter og kjønnsidentiteter som innganger til noen bestemte følelsesdiskurser, som muliggjør bestemte måter vise sider av seg selv på. Identitetsrelaterte begreper gir en tolkningsramme for ens erfaringer av å være menneske i møte med andre, og bestemmende for hvordan våre erfaringer blir fortolket av andre (Butler 2005).

Ifølge den italienske filosofen Adriana Cavarero, er det avgjørende for selvet at det kan fortelle om seg selv (Cavarero 2000). Vi er avhengig av fortellinger for å oppleve at vi kan vite noe om hvem vi selv og andre er (Cavarero 2000:34). For at opplevelsen av et selv skal være til stede, må det være *fortellbart*. Å kunne fortelle om seg selv er en forutsetning for å bli gjenkjennelig for andre, og dermed for bekreftelse, men Cavarero minner også om at det å bli *forstått* ikke er et udelt gode. I møte med et annet menneske som forstår ens fortelling, står en i fare for å bli gjenkjent som noen andre, og dermed for å bli misforstått.

Den fremmede som fryktes, som fanges i begrepet *fremmedfrykt*, er noen som er omsluttet av en fortelling som er så sterk at deres egen stemme ikke kan bryte igjennom (Ahmed 2004). Rasisme, homofobi og transfobi produserer fortellinger om mennesker som ingen kjenner seg selv igjen i, men som de merkede stadig opplever at andre forteller om dem. Det er fortellinger som systematisk retter negativ oppmerksomhet mot enkelte mennesker. Både de negative fortellingene basert på rasisme, homofobi og transfobi, men også andre typer fremmedgjørende fortellinger basert på frykt eller uvitenhet, gjør det ekstra krevende å komme til orde med historier som oppleves som egne.

Judith Butler utforsker Cavareros relasjonelle etikk i boken *Giving an Account of Oneself* (2005). Der minner hun om den etiske fordringen som ligger i Cavareros budskap: Vi plikter å fortsette og lytte. Spørsmålet «hvem er du?» vil aldri få et endelig svar. I diskusjonen under skal vi utforske denne etiske fordringen i dialog med scener i SKAM og samtaler med ungdommer som diskuterer kjønn og seksualitet, men først skal vi fortelle litt mer om rammene for disse samtalene.

4. Vi har her parafraisert Sedgwick sin originale tekst heller enn å oversette. Hennes ord var «may leave the effeminate boy once more in the position of the haunting abject – this time the haunting abject of gay thought itself» (Sedgwick 1993, 73).

MEDIEKULTURER OG SKEIVE SAMMENHENGER

Det empiriske materialet vi baserer oss på i denne artikkelen, er sesong tre av TV-serien *SKAM* (Andem 2016) og to fokusgruppeintervjuer med i alt 12 ungdommer som forstår seg selv som skeive. Fokusgruppeintervjuene ble gjort i 2016, og ble ledet av forfatterne. Vi inviterte ungdommene til å dele sin kunnskap, sine teorier, forståelser og sitt språk om kjønn og seksualitet med oss. Vi understreket at vi er lesber i 30-åra, og dermed for gamle for å være «queer natives»⁵. Ungdommene som deltok i studien var på det tidspunktet knyttet til en skeiv ungdomsorganisasjon, og må betraktes som politisk aktive. Deltagerne var mellom 17 og 25 år, og hadde ulike kjønnsidentiteter og seksuelle identiteter, deriblant trans*, ikke-binær, mann, kvinne, bifil, homofil, lesbisk, panseksuell, eller uavklart kjønnsidentitet eller seksuell identitet. Ungdommene var studenter eller elever i videregående skole.

Fokusgruppesamtalene var strukturert som en pedagogisk prosess i tre deler. Først spurte vi deltakerne om de hver for seg kunne skrive alle begreper de kjente for kjønn og seksualitet på post-it-lapper. Så ble de bedt om å plassere disse på en tavle der vi hadde tegnet opp et kakediagram som var inndelt i tre like store deler: kjønn, seksualitet og annet. Ungdommene plasserte lappene sine der de opplevde at de hørte hjemme (se figur 1). Dette arbeidet dannet grunnlaget for en diskusjon om deres egne og andre ungdommer de kjente sine seksuelle identiteter og kjønnsidentiteter, med vekt på det språket de brukte.

Omtrent 30 minutter inn i samtalen ba vi deltagerne ta notater mens vi leste høyt fra da 20 år gamle Jakob Semb Aasmundsen sin kronikk «Jeg vet at feminine homser utgjør et problem», som er publisert i *Aftenpostens Si ;D*-spalte (Aasmundsen 2016). Kronikken tematiserer sesong tre i *SKAM* og en annen *Si ;D*-kronikk, skrevet av den jevnaldrende André Bjugstad (Bjugstad 2016). Aasmundsen diskuterer Bjugstads budskap om at han angrer på at han kom ut som homofil, fordi han ikke orker tanken på hvordan han blir sett av andre som vet at han er homofil. Aasmundsen knytter dette til Isaks arbeid med å forholde seg til egen seksuelle tiltrekning til Even i *SKAM*, og konflikten han har med den eldre homofile gutten Eskild om hva det vil si å være homo. I kronikken konkluderer Aasmundsen med at «homofobi er kanskje på retretten i Norge, men homogeneralisering fortsetter å være et problem» (Aasmundsen 2016). Etter å ha lest opp kronikken, inviterte vi deltagerne til å diskutere sine synspunkter. Til slutt spurte vi ungdommene om å samarbeide om en oversikt over hva de skulle ønske at helsesøster på skolen visste om kjønn og seksualitet. Dette ble dokumentert på A3-ark som de skrev og tegnet på.

SKAM sesong tre framstiller tiltrekning og kjærlighet mellom unge gutter på måter som er banebrytende både i norsk sammenheng og internasjonalt. Sesongens hovedtema er romansen mellom Isak og Even, som blir framstilt som en spennende utforskning av kjærlighet og begjær. Seeren får se de to guttene rive av hverandre klærne, tekste om sex, og kose med hverandre i senga. Selv om oppvekstskildringer i skandinavisk film og TV har en lang tradisjon for å tematisere seksualitet og å vise sex (Lysne 2014:211), er mangelen på sensur av begjær og sex mellom gutter i *SKAM* en nyvinning, også i denne kulturelle konteksten. *SKAM* Sesong tre gir også seeren tilgang på et skeivt perspektiv på Isaks identitetsarbeid,

5. «Queer natives» forstås her som barn og ungdom som både gjør og forstår kjønn og seksualitet på tvers av og i noen tilfeller utenfor dikotomiene homo-hetero og mann-kvinne.

begrepsapparat for å beskrive nyanser og muligheter innenfor kjønnsidentitet og seksuell identitet.

En av deltagerne, Iver, ga uttrykk for at han var temmelig overveldet over antallet begreper som etterhvert kom opp på tavla, og alle distinksjonene mellom identitetskategorier som de andre så ut til å ha full kontroll på. På sin egne post-it lapper skrev han «Menneske». Så la han til to lapper under, en med et kvinnetegn, og en med et mannstegn. På denne måten ga han uttrykk for at han nok tenkte at dette med kjønn og seksualitet var enklere enn de andre deltagerne så ut til å mene. Han var imidlertid også veldig nysgjerrig, og når det kom for en dag at det var viktig for noen av de andre deltagerne å skille mellom romantisk og seksuell tiltrekning, spurte han dem om å forklare:

Iver: For eksempel?

Andrea: For eksempel... du forelsker deg i folk med kort hår som vanligvis har kjønnsidentiteten kvinne. Så du forelsker deg i kvinner, men du har bare sex med folk som har penis.

Hedda: Med andre ord, du kan forelske deg i folk med samme kjønn, men du trenger ikke nødvendigvis å bli seksuelt tiltrukket av den personen.

Iver: Så jeg kan skrive kort hår?

Hedda: Nei, men du kan si at... Sånn som meg da. Jeg er homoromantisk og homoseksuell. Jeg er en kvinne og jeg blir romantisk og seksuelt tiltrukket til andre kvinner.

Iver: Er det forskjell på det og nå?

Hedda: (ler) Ja.

Andrea: Sånn som meg, jeg er akkurat nå forelska i en gutt, men eksen min var ei jente. Så jeg er biromantisk. Men jeg er ikke spesielt interessert i å ha sex med folk, så jeg er biromantisk aseksuell.

Iver: Wow. Det er bare...

Rico: (ler) So many labels!

Deltagerne i fokusgruppeintervjuene har ulik grad av erfaring med skeiv aktivisme og skeive miljøer. Iver sier tidlig i fra om at de andre må ha tålmodighet med ham, fordi han ikke kan noe om dette fra før, og de andre deltagerne forklarer. Det faktum at det trengs forklaringer, overfor såvel forskere som nykommere i miljøet, tilsier at disse ungdommene forvalter en subkultur med sitt eget språk og sine egne koder. Denne subkulturen er imidlertid fundert i et politisk prosjekt, som handler om å skape et mylder av muligheter for egen og andres kjønnsidentitet og seksuelle identitet. Alle ordene er redskaper de bruker for å åpne opp for nye muligheter.

I utdraget over ser vi hvordan ungdommene beskriver skillet mellom seksuell og romantisk tiltrekning. Som vi skal se i den videre diskusjonen er det ikke definisjonsarbeidet som er det viktigste for dem som bruker mange begreper, men derimot å bryte opp noen tatt for gitte sammenhenger, som for eksempel sammenhengen mellom romantisk og seksuell tiltrekning. De av ungdommene som har vært lengre i organisasjonen, inviterer Iver til å

«avlære» sine forventninger om disse tatt for gitte sammenhengene ved hjelp av vokabularet de bruker (Kumashiro 2002).

De tatt for gitte sammenhengene som ungdommene forsøker å utfordre er mer spesifikt den heteroseksuelle matrisen (Butler 1990), som beskriver kulturens forventning om samsvar mellom kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og retningen på det seksuelle begjæret. Den heteroseksuelle matrisen beskriver hvordan homoseksualitet er symbolsk forbundet med mannlig femininitet og kvinnelig maskulinitet, og hvordan femininitet blir forbundet med kropp som har kvinnelige kjønnsorgan. Begrepet cis-kjønn er helt sentralt i ungdommenes arbeid med å bryte ned den heteroseksuelle matrisen, ettersom det bidrar til å denaturalisere sammenhenger mellom kjønnsorgan, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet. I løpet av post-it-øvelsen finner Iver ut at han vil forandre sin «drømmeverden». Han tar bort mann- og kvinnetegnet, men beholder «menneske», og plasserer det sentralt øverst på tavla.

Over ser vi hvordan arbeidet med å bryte ned tatt for gitte sammenhenger ikke bare gjelder forholdet mellom kjønn og seksualitet, men også mellom for eksempel romantisk og seksuell tiltrekning. Samtidig er det tydelig at det er krevende å opprettholde disse skillelene i en kultur som insisterer på å organisere kjønn og seksualitet på bestemte måter. I det følgende vil vi undersøke hvordan forbindelsen mellom homoseksualitet og mannlig femininitet framstår som et sentralt omdreiningspunkt i arbeidet med å finne seg til rette med en skeiv identitet.

«JEG ER ISAK, JEG»

Da vi planla fokusgruppene la vi til rette for en diskusjon om mannlig femininitet. Dette gjorde vi fordi diskusjoner om *SKAM* Sesong tre tematiserte dette, og hadde skapt en del debatt blant ungdom, blant annet i *Aftenpostens Si ;D*-spalter, i forkant av fokusgruppeintervjuene. Kronikken av Aasmundsen som vi leste opp for deltakerne tematiserte også dette. Da vi tok runden rundt bordet for å høre hva deltagerne tenkte om kronikken, hadde Andreas følgende utførlige respons:

Andreas: Jeg kjenner meg egentlig igjen i dette fordi jeg ikke vil bli kategorisert... Og det er problemet med hele skeive miljøet, egentlig. Vi har så mange kategorier for at ingen vil bli putta i en boks de ikke hører til i. Og... homofil, gay, homse... det er en kategori jeg ikke føler meg hjemme i fordi, ja jeg er tiltrukket av andre menn, men jeg er ikke homo, jeg er liksom meg, hvis dere skjønner hva jeg mener.... Så når jeg sier at jeg er homo så blir jeg liksom Blomster-Finn. Men jeg er Andreas. Ikke homo. Hvis dere forstår. Og det er derfor jeg tror at – har dere sett *SKAM*? (Bekreftende lyder). Fordi det er mange av vennene mine som ikke liker Isak, og det provoserer meg skikkelig. På grunn av den måten han er kritisk på, til ting som Pride for eksempel. Og jeg kjenner meg skikkelig igjen i det. Fordi jeg føler at.. jeg er Isak, jeg, liksom. Fordi jeg er han som ikke er der ute og liker shopping og sånt. Og når jeg sier at jeg er homo, så er det, sånn OK, det er akkurat sånn jeg er.

I denne monologen artikulere Andreas sin egen posisjon med referanse til nøkkelscener i *SKAM* Sesong tre som en forklarende undertekst for de problemene han har med det skeive miljøet og kategorien homo, som han føler at forsøker å fortelle ham hvem han er, eller hva han føler. Han føler seg misforstått når han sier «homo», fordi han føler at ordet forbinder ham med en kategori han ikke kjenner seg igjen i. Det virker som det er den grunnleggende opplevelsen av fremmedgjøring i møte med identitetskategorier som er utgangspunktet for motviljen hans mot å kalle seg homo. Samtidig er det et spesifikt stigma som hefter ved begrepet, nemlig forbindelsen mellom homoseksualitet og mannlig femininitet. For å forstå seg selv som homo, må Andreas se seg selv utenfra, som en fremmed (Ahmed 2004). Han må se seg selv som en skikkelse som kan gjenkjennes på avstand, nemlig som en feminin mann (ibid). Han forklarer dette gjennom å referere til mediefiguren «Blomster-Finn», og tydeliggjør gjennom å referere til shopping og det å være «der ute» som synlig homofil at det er nettopp mannlig femininitet han ikke føler at beskriver ham. Derfor avviser han begrepet «homo», og velger i stedet «skeiv», som ikke ser ut til å være heftet med det samme stigmaet.

Begrepet «skeiv» ble et viktig begrep i den norske debatten om kjønn og seksualitet ved årtusenskiftet. Organisasjonen *Skeiv Ungdom* har hatt en viktig rolle i populariseringen av begrepet, spesielt blant ungdom. «Skeiv» er en oversettelse av det engelske ordet «queer», og ble introdusert for å utfordre rammene for lesbisk og homofil identitetspolitikk fra 1990-tallet og framover (Bolsø 2008, 2010). Selv om «skeiv» har lignende leksikalsk betydning som det engelske «queer», har det engelske begrepet et enda sterkere stigma knyttet til seg enn begrepet «gay». «Queer» peker ikke bare på avvik fra kjønnsnormer, begrepet insinuerer at det er noe grunnleggende tvilsomt ved karakteren til de som avviker fra samfunnets normer på dette området. I kontrast til dette framstår det norske begrepet «skeiv» som helt fristilt fra historisk produserte stigma. For ungdommene framstår det som en ikke-kategori, som likevel formidler at de ikke er hetero og/eller cis-kjønn.

Motstanden mot å identifisere seg som homo som Andreas italesetter over, er også tema i en av de mest sirkulerte scenene i *SKAM* Sesong tre. I denne scenen strever Isak med å fortelle romkamerat Eskild, som er en eldre og åpen homofil gutt, at han har et forhold til Even.

Isak: Eh..Eskild. Jeg kan jo si det at... det er på en måte en greie mellom Even og meg.... vi holder på...

Eskild: Er det sant? Du det er dritkult, Isak. Du? Det er jo helt fantastisk.

Isak: Du er ikke overrasket?

Eskild: Isak, første gang jeg traff deg satt du alene på en gaybar klokka to om natta og ville ikke dra hjem.

Isak: Jeg har sagt at jeg ikke visste det var en gayklubb, da.

Eskild: (smiler).

Isak: Men det betyr ikke at jeg er homo, da.

Eskild: Nei, det spiller ingen rolle det. Det viktigste er at du har funnet en som du liker.

Isak: (vrenger ansiktet, ser ikke ut til å høre Eskild) Ikke at det er noe galt i å være homo. Jeg bare er ikke sånn homohomo, da.

Eskild: OK. Hvordan da?

Isak: Sånn som deg.

Eskild: OK. Hvordan er det jeg er?

Isak: Du skjønner hva jeg mener? At du snakker høyt om å suge kuk, og Kim Kardashian og laveduft, og.

Eskild: (stille).

Isak: Ja, jeg respekterer fullt ut at du tar den homo-pakka hele veien, men det er bare – jeg er ikke sånn.

Eskild: Altså, det er ikke noe homopakke jeg velger å kjøre helt ut. Jeg prøver jo bare å være meg selv, Isak.

Isak: Herregud jeg skjønner jo det. Jeg mente ikke å... Selvfølgelig er du helt deg selv. Det jeg mener da, er at det virker som at alle skal forbinde det å være homo med det å være sånn, da. Og det er litt kjipt, for de som ikke er det. Fordi det er ikke sånn at jeg kommer til å gå med mascara, og tights, og gå i Gay Pride bare fordi jeg liker Even.

Eskild sin respons på denne beskyldningen er kanskje det tydeligste eksemplet på et skeivt blikk som vises i *SKAM* sesong tre. Her får leseren se at Eskild blir sint på Isak, og at han tar til motmæle mot Isaks homofobi, på tross av at han uttrykker den fra en sårbar posisjon:

Eskild: Ok, la meg ... fortelle deg en ting om de folka du ikke vil assosieres med, Isak. Om de som har tatt på seg tights, og mascara, og gått ut og sloss for retten til å være den de er. Det er folk som opp igjennom har valgt å stå i hets, og hat, som har blitt banket opp og drept. Og det er ikke fordi de har så sykt lyst til å være annerledes, men fordi de heller vil dø enn å late som de er noe de ikke er. Og akkurat det, det krever mot på et helt annet nivå enn de fleste mennesker skjønner. Og jeg... jeg syns at...før du har tatt den kampen selv. Før du har turt å stå for hvem du er, så skal du være jævlig forsiktig med å snakke, og heve deg over Gay Pride.

Der Isak forventet forståelse fra en heteroseksuell verden for at han tar avstand fra stigmaet begrepet homo bringer med seg, blir han her konfrontert med sin egen homofobi. I sin analyse av denne scenen skriver Bissenbakker og Petersen at Eskild trer frem som et politisk subjekt med større modenhet enn Isak, som sier klart fra om at «Det er ikke det at legemliggjøre stereotypien, der er problemet. Problemet er det homofobiske angreb på sådan en legemliggjørelse» (Bissenbakker og Petersen 2017).

For vår deltager Andreas er forståelsen som Eskild, ikke Isak, blir møtt med i denne scenen irriterende. Han forteller at hans antatt streite venner ikke liker Isak, og vi antar at dette er på grunn av holdningene hans til «ultrahomser», som Eskild og danselæreren vi

diskuterte innledningsvis. Som Jonas i dansesalen forventer de homotoleranse av Isak, og implisitt også av Andreas, men de forstår ikke hvordan det føles å være nødt til å bære det stigmatet som begrepet «homo» bringer med seg.

I våre samtaler om denne scenen speiles noen av problematikkene som vises i utvekslingen mellom Isak og Eskild. Deltagerne var veldig engasjerte i denne diskusjonen, og tydelig personlig berørt av den. Flere deltagere ga uttrykk for at de synes det var dypt urettferdig å gi feminine homser ansvar for homofobien i samfunnet, på lignende måter som Eskild gir uttrykk for. De knyttet dette til maktforholdet mellom feminitet og maskulinitet i kulturen, og kritiserte det faktum at en ofte kan lese beskjedene «no fairies» på folk sine Tinder og Grindr-profiler⁶. En deltager som hadde et androgynt uttrykk og asiatiske familiebakgrunn, Rico, gav tydelig uttrykk for at han opplevde slike utsagn som urettferdige: «Jeg synes det er urettferdig, og unødvendig. Jeg er helt sikkert i den 'skrulle-kategorien' som de snakker om. Men det er alle sitt ansvar å tørre å være seg selv». Vi tolker sikkerheten hans på at han selv blir forstått som «skrulle» i lys av måten asiatiske menn blir rasialisert på. Som David Eng har vist blir asiatiske menn framstilt som feminiserte i vestlig kultur, og dette gjør at de lettere blir tolket som feminine enn hvite menn (Eng 2001).

Isak i *SKAM* illustrerer et ønske om å tre inn i en såkalt «homonormativ» posisjon, som tillater likekjønnsbegjær, uten at dette utfordrer andre aspekter av heteronormen. Det er spesielt kjønnsuttrykket som Isak ser ut til å ville holde fast i den heteroseksuelle matrisen. Samtidig illustrerer dialogen mellom Isak og Eskild at det er krevende å holde fast ved sammenhengen mellom mannlig kjønnsidentitet og et bestemt maskulint kjønnsuttrykk også med en homofil identitet, uten å samtidig legge føringer for hvordan andre homofile skal uttrykke kjønn. Isak opplever hvordan homoseksualitet på tross av homotoleransen oppleves som destabiliserende for hans egen kjønnsidentitet, og projiserer sin egen frustrasjon over dette på Eskild og andre homofile som han oppfatter som feminine.

Rico sin kommentar i fokusgruppesamtalen over illustrerer også hvordan denne «homonormative» posisjonen ikke er like tilgjengelig for alle skeive med mannlig kjønnsidentitet. Homonormativitet har i faglitteraturen sterke forbindelser til såkalt «homonasjonalisme» (Puar 2007), ettersom det innebærer å skape et skeivt subjekt som kan forestilles som lojalt overfor det nasjonale prosjektet, og samfunnets normer (Haritaworn 2008). At det er sterke forbindelser mellom dominerende normer for kjønn, seksualitet og reproduksjon på den ene siden, og nasjon, etnisitet og rase på den andre, er imidlertid et moment som de tidlige formuleringene av skeiv teori også understreket. Eng anvender dette elementet i Judith Butlers *Gender Trouble* (1990), og konkluderer med at «heteroseksualiteten styrker sin diskursive makt gjennom en kobling til hegemonisk, umarkert hvithet» (Eng 2001:13). Å leve heteronormativt betinges altså av mer enn heteroseksualitet og cis-kjønn. Både rase, etnisitet og klassebakgrunn påvirker på ulike måter menneskers ønsker om og muligheter til å leve liv som kan anses å reprodusere den eksisterende sosiale orden, i både bokstavelig og symbolsk forstand.

I møte med Eskild sin skeive subjektivitet, tvinges Isak til å selv ta ansvar for sin egen homofobi. Andreas sin kommentar om at vennene hans ikke liker Isak, på grunn av de holdningene han gir uttrykk for i samtalen med Eskild, tyder på at denne reaksjonen på

6. Tinder og Grindr er online dating-steder.

homofobi ikke lenger er særegent for skeive miljøer. Kravet om å avstå fra å gi uttrykk for homonegative holdninger kan finnes igjen i vanlige ungdomsmiljø. Samtidig kompliseres dette av at «homo» er et svært mye brukt skjellsord blant ungdom (Slåtten, Anderssen og Hetland 2015). Homotoleranse som ingrediens i ungdomskulturen i kombinasjon med tidvis eksplisitt homonegativitet, skaper et affektivt utenforskap for skeive gutter som Isak og Andreas. Dette utenforskapet skyldes at de verken opplever at det finnes rom for deres homoseksuelle begjær, eller for deres frykt å bli assosiert med mannlig feminitet. Skeive ungdommer kan oppleve det som svært krevende å jobbe seg gjennom egen homofobi, og samtidig møte minimalt med forståelse for hvor krevende det er å finne rom for andre måter å gjøre kjønn og seksualitet på i samfunnet. Selv om homofobien får uttrykk i ungdomskulturen, finnes det også en sterk diskursiv homotoleranse som nekter italesettelse av homonegative holdninger– men uten at de samfunnsmessige kjønnsnormene som produserer homofobi hos den enkelte er endret.

ANNERLEDESHET ETTER HOMOTOLERANSEN

Fornemmelsen av et dårlig samsvar mellom den affektive opplevelsen skeive ungdommer har av annerledeshet, og det språket de har for å italesette det, var et tema vi forfulgte gjennom fokusgruppesamtalene. En av inngangene vi brukte til å diskutere dette, var å spørre om likheter og forskjeller på hvordan ungdommene snakker om kjønn og seksualitet i skeive miljø, og i streite miljø som for eksempel i skole- eller studiesammenheng. Mange av ungdommene ga uttrykk for at de drev med såkalt «kodeskifting» avhengig av om de var sammen med andre skeive eller ikke. En deltager vi har kalt Jo, sa at «det er nesten ingen som vet hvilken kjønnsidentitet jeg har, så det er helt annerledes når jeg er her (i et skeivt miljø) enn når jeg er med andre». Jo virker litt nølende med å fortelle at hen ikke var det som kalles «åpen». De andre i gruppa så ut til å få med seg dette, og en annen deltager føyer til at «man later vel gjerne som man er cis eller hetero når man ikke er helt sikker på om det er helt seift å fortelle». En tredje la til: «Det er ofte folk antar, og du bare lar dem anta, og ikke sier noe på det, fordi det er lettere». Så la en fjerde deltager spøkefullt til: «Da slipper du å dra opp oppslagsboka!». Dette skapte latter i gruppa, og lettet litt på stemningen, som var forsiktig og prøvende i møte med et vanskelig tema. Dynamikken i gruppa gjorde det tydelig at deltagerne ikke ville ansvarliggjøre hverandre for å gjøre kjønn og seksualitet på riktig måte, og at alle sto fritt til å forvalte informasjon om seg selv som de ville eller orket. Med denne støtten som grunnlag hadde de imidlertid mange interessante betraktninger om kodeskifter:

Janne: Jeg er bifil, og da jeg var sånn 14 år pleide jeg å si at jeg var pan. Men nå synes jeg at pan er litt sånn overflødig ord, det blir forvirrende for heteroene hvis man skal ha veldig veldig mange snedige definisjoner. Men bifil kan man tenke på som menn og kvinner. Og så blir de veldig stresset hvis man begynner å snakke om ikke-binære personer. Men jeg føler at den definisjonen av bifil som enkelte opererer med der det er snakk om eget kjønn og andre kjønn er bedre.

Innenfor det skeive miljøet er det imidlertid lettere å bruke begrep som panseksuell, fordi det er mulig å anta at andre skjønner at en bruker dette begrepet for å si at en har en transinkluderende seksuell orientering. Utdraget over illustrerer imidlertid et viktig poeng, som var gjennomgående i våre diskusjoner om språk. Det er alternative kjønnsidentiteter, heller enn seksuelle identiteter, som det oppleves mest utfordrende å kommunisere til andre. Deltagerne ga tydelig uttrykk for at de møtte det de opplevde som transfobiske utsagn i mange sammenhenger, blant annet gjennom utdanning og i helsevesenet:

Vanja: Ikke alle er like god på å deale med at transpersoner fins, og da kan det komme en del ord som.. ja.

Elise: Hvordan da for eksempel?

Vanja: Jeg har en kompis, som i møte med helsevesenet har opplevd å konsekvent bli referert til som «transe». Og han sier fra om at de må prøve å ikke si det.

Jo: Jeg var på forelesning her om dagen. Og så hadde vi sett *Tangerine* (Baker 2015). Og på slutten begynner foreleseren å bruke ord som t, r, a, dobbel n, y. Og vi bare «nei... kan du la være med det...» Mot slutten av filmen blir den ene karakteren utsatt for transfobisk vold. Og må da hive alle klærne i vaskemaskinen, parykken og alt. Og da sier foreleseren at «ja, så ser vi da at der sitter det to veldig sårbare gutter». Karakterene er kvinner. Skuespillerne er kvinner. Kan du lese deg opp på hva du foreleser om, vær så snill?!

Disse eksemplene viser tydelig hvordan den økte bevisstheten og kunnskapen om likekjønnsseksualitet som homotoleransen har brakt med seg, ikke nødvendigvis strekker seg til spørsmål om kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet.

I materialet fra fokusgruppene er det tydelig at det finnes et større mangfold av artikulerte seksuelle orienteringer enn kjønnsidentiteter også innenfor den skeive subkulturen. Der listen over begrep for seksuell identitet eller orientering inneholder greysesuell, aseksuell, skolioseksuell, demiseksuell, panseksuell, polyseksuell, og alle de nevnte prefiksene med suffikset «romantisk», er vokabularet for kjønn begrenset til ciskjønn, bigender, ikke-binær, gender fluid, transseksuell, transkjønn, og interkjønn. Som Luca Dalen Espseth har påpekt er det ingen av disse begrepene som destabiliserer det binære motsetningsparet mann og kvinne (Espseth 2017). De peker alle på mann, kvinne, eller noe i mellom de to. I et foucauldiansk perspektiv kan denne diskrepansen mellom mangfoldet i språket for seksualitet og det relative enfoldet i språket for kjønn forstås som en effekt av det omfattende arbeidet som ble gjort i vestlig vitenskap og samfunn for å italesette seksualiteten gjennom 1900-tallet (Foucault 1999). Det kan imidlertid også forstås som at det kjønnsmangfoldet som ungdommene forsøker å italesette framstår som en mer radikal formulering. Fortellingene deres om motstand tyder på det, som vi skal se i det følgende.

Ungdommene ønsker at omgivelsene bruker kjønnsnøytrale pronomen mer aktivt, eller i det minste at også voksne forholder seg til at de selv bruker dem på en respektfull måte. Det framstår for dem som ungdom virker mer endringsvillige på dette området enn voksne. Jo forteller:

Jo: Jeg bruker hen eller hin konsekvent. Jeg kom ut for foreldrene mine for to år siden, men de bruker fremdeles ikke de pronomenene konsekvent om meg. Så jeg har prøvd å si fra på skolen om det. Når jeg er på skolen... så når jeg var russ i vår så var det konsekvent brukt hen om meg i russeavisa for eksempel. Og på Facebook. Så det var egentlig ganske positivt.

Jo viser her at positive fortellinger om hvordan jevnaldrende tar i bruk kjønnsnøytrale pronomen og respekterer ikke-binære kjønnsidentiteter, lever side om side med motstand. I fokusgruppesamtalene hadde ungdommene flere diskusjoner om den motstanden de møter, og hva den består i:

Alexa: Men noen har mye mer trøbbel med kjønnsnøytrale pronomen enn andre. Som for eksempel foreldrene mine. De har etter lang tid fått til å prosessere at kompisen min er transmann, men om jeg skulle fortelle dem om ikke-binære venner, så ville de si at dette er helt fjernt, det går ikke an, liksom. Det virker som terskelen er høyere for folk for å bruke det.

Ingrid: Jeg har også bitt meg merke i de der binær-greiene. Det virker som om det blir mer og mer greit at folk bytter fra det ene til det andre, men det som er i mellom virker mer ukjent på en måte.

Alexa: Og så De, Dem. Vi har jo brukt det som høflighetsform. Da må vi jo kunne bruke det i entall og. Vi gjør det jo fra før, i flertall! Også hvis en refererer til noen en ikke kjenner kjønnsidentiteten til er det like greit å si hen.

I dette utdraget kommer det fram at deltagerne mener at det er lettere for omgivelsene å forholde seg til de relativt sett klare kjønnsidentitetene transmann og transkvinne, enn ikke-binære identiteter. De ikke-binære identitetene kan her forstås som et forsøk på italesette et alternativ, som språklig sett får uttrykk som en negasjon av de tilgjengelige alternativene. I dialogen over kommer det også fram hvordan ungdommene jobber kreativt for å utforske språkets muligheter, og for å begrunne alternative språkpraksiser. Med referansen til den daterte høflighetsformen «De» argumenterer Alexa for at det faktisk finnes presedens for en slik språkbruk i norsk. I forlengelsen av denne dialogen morer de seg over argumenter som baserer seg på at kjønnsnøytrale pronomen ikke er «naturlige»:

Ingrid: Men også argumentet da. Det står jo ikke i ordboka hen eller hin, så hvorfor skal en bruke det da?

Alexa: Og om at det ikke er naturlig. Som om ord oppstår i naturen!

Janne: Organiske ord (latter)

Alexa: Økologiske ord (latter)

I denne utvekslingen underholder ungdommene hverandre med argumentene til utenforstående som tror at det finnes noe sånt som et forhold mellom naturen og språket. Det er en dialog som med all tydelighet viser hvordan grunninnsikter i poststrukturalistisk språkforståelse er innarbeidet i disse ungdommene sin forståelse av seg selv og kulturen. Det

framstår for dem som en selvfølge at det ikke finnes noen sammenheng mellom uttrykk og innhold, og at språkets kategorier er sosialt konstruerte og foranderlige (jf. Jørgensen og Phillips 1999). Latteren og nytelsen som kommer fram i denne samtalen tyder også på at deres evne til å bekrefte hverandres politiske forståelser er felleskapsbyggende.

I tillegg til de kjønnspolitiske skillelinjene som ungdommene italesetter, forteller de også om et interessant generasjonsgap i forståelsene av kjønn og seksualitet som de møter i hverdagen:

Elise: Om aksept og de ordene vi bruker. Dere nevnte at det noen gang kan være vanskelig å forstå (latter i gruppa). Opplever dere mer aksept blant jevnaldrende?

Alexa: Det er definitivt lettere for folk i vår aldersgruppe, og de som yngre enn oss igjen... Jeg tror at de ikke tenker så mye over det, det er liksom ikke noen stor sak. Men for moren min. For henne må det læres liksom (...) Men, jeg tok med søskenbarna mine på Pride i Oslo, og de synes bare det var kult, ikke rart eller noe som må forklares eller noe sånt.

Elise: Gjelder det språket og?

Alexa: Ja.

Elise: Hvordan vises det?

Alexa: Sånn som ordene. Mamma må lære. Det ordet betyr sånn. Mens yngre folk, de bare tenker ikke så mye på det, og aksepterer at folk er den de er, uten at de trenger et ord for det.

Siri: Også med måten ting blir sagt på. Jeg fikk samme spørsmål fra en onkel på 55, og en på 16. Spørsmålet var «har du type eller dame». Men forskjellen var at onkelen virket skikkelig nervøs når han spurte (etterligner nervøst spørsmål). Mens 16-åringen bare sa «har du type eller dame» liksom helt selvfølgelig. Den eldre generasjonen virker så nervøse når de snakker om disse tingene.

I denne samtalen framgår det at problemet til foreldregenerasjonen ikke nødvendigvis er at de ikke viser vilje til å forstå. Det er heller det motsatte: De voksne er så opptatt av å lære seg begrepene og forstå det som sies at de går glipp av poenget. Det som beskrives som betydningsfullt, er vel så mye en affektiv åpenhet for det uavklarte, som en leksikalsk definisjon av ulike identitetskategorier. Det er denne affektive åpenheten for at det ikke er så nøye, som 16-åringen har med seg, men som moren og onkelen i eksemplene over ikke kan studere seg til. De voksnes homotoleranse kommer til kort, nettopp fordi de ikke kan unngå å uttrykke utrygghet i møte det som de ikke ennå har lært å forstå.

Med Adriana Cavarero (2000) kan vi forstå det som at det er ønsket om å definere kjønn og seksualitet en gang for alle, som er de voksnes problem. Deres forsøk på å forstå og definere springer ut av den heteroseksuelle matrisen, og identitetene de lærer fort, som transmann og transkvinne, krever bare at den utvides. Men ungdommene sitt prosjekt, slik vi tolker det, er ikke å utvide den heteroseksuelle matrisen. Prosjektet deres er å eksplodere den, for å skape nye premisser for å gjøre kjønn og seksualitet. Det er derfor de produserer og introduserer stadig nye begreper. Når et begrep, for eksempel panseksuell, er ferdig definert, så mister det også sin funksjon. Den åpenheten for utforskning og diskusjon av kjønn og seksualitet som begrepet skapte, lukkes når definisjonsarbeidet er ferdig. Når

identitetskategorien blir gjennomiktig, kan den ikke brukes til å fortelle om et selv som er i utvikling.

Skeive ungdommer sitt identitetsarbeid og politiske arbeid innenfor rammen av homotoleransen kan beskrives som en kamp for å uttrykke en opplevelse av et radikalt brudd med samfunnets normer, som språket for kjønn og seksualitet ikke uttrykker tilstrekkelig. Begrepene lesbisk og homofil har blitt allemannseie, og ser bare delvis ut til å kunne uttrykke en opplevelse av affektiv isolasjon, som beskrives både i *SKAM* og i våre fokusgruppesamtaler. Dette kan forstås i lys av resultater som kom fram i Anderssen og Malterud sin levekårsundersøkelse blant LHBT-personer i 2013 (Anderssen og Malterud 2013). Selv om 77 % av heteroseksuelle cis-kjønnede nordmenn oppgir at de synes det er bra at lesbiske og homofile ikke skjuler identiteten sin, så sier også 62 % av menn at de reagerer negativt på at to menn kysser i offentligheten. Videre oppgir 19 % av menn at de «grösser» ved tanken på transpersoner (Anderssen og Malterud 2013:17). Dette viser at den diskursive homotoleransen delvis skjuler en affektivt betydningsfull transfobi og homofobi, som ungdommene som har deltatt i den studien, er veldig vare for.

KONKLUSJON

I diskusjonen over kommer det fram hvordan ungdommer i et skeivt ungdomsmiljø jobber kreativt med språk for å finne måter å uttrykke opplevd annerledeshet i forhold til samfunnets normer på, språk som også kan skape nye muligheter og identiteter for kjønnede selv og seksuelle orienteringer. Begreper som «pan» er imidlertid ikke helt ukjent i ungdomskulturen utenfor det skeive miljøet heller. Når Isak i *SKAM* forteller kompisene at han og Even har «en greie», spør Magnus hvordan det kan ha seg at han er homo når han «hooker chicks hver helg». Mahdi trår da støttende til i samtalen:

Mahdi: Det kan jo hende han er panfil?

Magnus: Hva er panfil?

Mahdi: Det er at man liker begge.

Magnus: Det er bifil, er det ikke det?

Jonas: Ja, jeg tror det er bifil.

Mahdi: Ja, men panfil er også at man liker begge, liksom.

Magnus: Hva faen er forskjellen på panfil og bifil? Det er jo ikke noe forskjell på det! (ler).

Det kan se ut som Mahdi ikke lykkes med sin intervensjon i utdraget, ettersom han ikke får forklart hva forskjellen på bifil og panfil er, men både her og i fokusgruppesamtalene forstår vi det som at det ikke er definisjonsarbeidet som er poenget. De alternative begrepene, som panfil her er et eksempel på, brukes for å åpne opp noen muligheter for egen og andres seksuelle identitet og kjønnsidentitet som de etablerte begrepene «homo» og «bifil» ikke tillater, nettopp fordi de er ferdig definert. Når Mahdi introduserer muligheten for at

Isak er panfil, gir han kompisen en mulighet til å holde spørsmålet om seksuell identitet åpent, inntil videre. Det er ikke vanntette skott mellom skeive ungdomsmiljøer, og samtaler på skoler og i antatt streite miljøer. *SKAM* viser hvordan talemåter og affektive strukturer fra en skeiv subkultur også gjør seg gjeldende i helt andre miljøer.

Videre viser våre diskusjoner av både *SKAM* og fokusgruppesamtalene at begrepet «homo» ennå har en nøkkelfunksjon, og at det hefter et stigma til det som mange unge menn synes at det er krevende å forhandle. En kan og se for seg at Mahdi, gjennom å tilby Isak muligheten for å være «panfil» i utdraget over, tilbyr ham beskyttelse mot stigmaet som begrepet homo bærer med seg gjennom koblingen til mannlig feminitet. Dette kan også bidra til å forklare forsvinningsnummeret til identitetskategorien lesbisk i denne artikkelen og det empiriske materialet den bygger på. Det er ingen tilsvarende forhandling av stigma knyttet til kvinnelig maskulinitet, eller begrepet lesbisk, å spore. Vårt inntrykk er at det i det store og hele er påfallende få unge skeive som identifiserer seg som lesbisk i dag. Årsaken kan være at homotoleransen har skapt muligheter til å fri seg fra forbindelsen til en stigmatisert kvinnelig maskulinitet som «lesbisk» er forbundet med for jenter som liker jenter. Gutter som liker gutter må imidlertid fortsatt stri med skammen over den mannlige feminiteten. Innledningsvis fortalte vi om vår fornemmelse av at lesbisk og homofil har blitt passé som identitetskategorier. Ut i fra analysene våre virker det som det bare stemmer for «lesbisk». Homostemplet må unge gutter som liker gutter fortsatt leve med, og mange identifiserer seg også som homofile.

Da Sedgwick i 1993 argumenterte for at figuren «den feminine gutten» kom til å hjem-søke fremtidens homobevegelse, hadde hun et premiss: nemlig at frigjøringsbevegelsen forsøkte å skille kjønn fra seksualitet i et forsøk på å renske homoseksualiteten (Sedgwick 1993:73). Dette skillet er gjennomgående i fokusgruppesamtalene vi har hatt med skeive ungdommer. Kjønnsideitet og seksuell identitet behandles i stor grad som separate tema, og de anser dette som viktig. På dette området er ungdommene i takt med samfunnet for-øvrig. Etter hvert som det har blitt mulig å se likekjønnsseksualitet uavhengig av kjønnsuttrykk, så er det tilsynelatende mulig å diskutere seksualitet uavhengig av kjønn, men som analysene vi har gjort her viser, er det stadig lekkasjer mellom kjønn og seksualiteten som må forhandles.

Gjennom et kreativt språkarbeid jobber de skeive ungdommene vi har vært i dialog med i denne artikkelen med å finne måter å fortsette å fortelle om seg selv på. De motsetter seg å få identiteten sin oppsummert, og leter etter måter å tvinge både voksne og andre ungdommer rundt dem til å fortsette samtalen om kjønn og seksualitet på. Med Adriana Cavarero kan vi si at de insisterer på at andre skal fortsette å spørre «hvem er du?», og dermed opprettholde en etisk holdbar relasjon til dem. Ingen kan reduseres til en fortelling, eller et begrep, men alle har en historie om seg selv å fortelle.

LITTERATUR

- Ahmed, Sara 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, Sara 2006. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Ahmed, Sara 2010. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.
- Andem, Julie (red.) 2016. *Skam. Sesong Tre*. skam.p3.no: Norsk Rikskringkasting NRK.
- Anderssen, Norman og Kirsti Malterud 2013. «Seksuell orientering og levekår.» Bergen: Uni Research.
- Baker, Sean 2015. *Tangerine*. USA: Magnolia Pictures
- Bissenbakker, Mons og Michael Nebeling Petersen 2017. «'Det er bare du, som kan føle det, du føler.' Skrøbelighet Og Queer Alliancer i Skams Sæson 3.» *peculiar.dk*. (<http://peculiar.dk/det-er-bare-du-som-kan-foele-det-du-foeler-skrøbelighet-og-queer-alliancer-i-skams-saeson-3/>).
- Bjugstad, André 2016, 23. oktober. «Jeg misliker å være homofil. Stempelet tar knekken på meg», *Aftenposten*.
- Bolsø, Agnes 2008. «Mission Accomplished? Gay Elitism and the Constant Misery of a Minority.» *Trikster* 1(1). <http://trikster.net/1/bolsoe/1.html>.
- Bolsø, Agnes 2010. *Folk flest er skeive*. Oslo: Manifest forlag.
- Brennan, Teresa 2004. *The Transmission of Affect*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Brown, Wendy 2006. *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Butler, Judith 1990. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, Judith 2005. *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University Press.
- Butler, Judith 2009. *Frames of War. When Is Life Grievable?* London: Verso.
- Cavarero, Adriana 2000. *Relating Narratives. Storytelling and Selfhood*, Edited by A. Benjamin. Translated by P. A. Kottman. New York & London: Routledge.
- De Ridder, Sander og Sofie Van Bauwel 2015. «The Discursive Construction of Gay Teenagers in Times of Mediatization: Youth's Reflections on Intimate Storytelling, Queer Shame and Realness in Popular Social Media Places.» *Journal of Youth Studies* 18(6):777-93. doi: 10.1080/13676261.2014.992306.
- Duggan, Lisa 2003. *The Twilight of Equality? Neoliberalism, Cultural Politics, and the Attack on Democracy*. Boston: Beacon Press.
- El-Tayeb, Fatima 2012. «'Gays Who Cannot Properly Be Gay': Queer Muslims in the Neoliberal European City.» *Eur. J. Womens Stud.* 19(1):79-95. doi: 10.1177/1350506811426388.
- Eng, David. 2001 *Racial Castration: Managing Masculinity in Asian America*. Durham: Duke University Press.
- Engbretsen, Elisabeth Lund, William. F. Schroeder og Hongwei Bao (red.) 2015. *Queer/Tongzhi China: New Perspectives on Research, Activism and Media Cultures*. Copenhagen: NIAS PRESS.
- Espseth, Luca Dalen 2017. «Kjønn og 'andre' kjønn. et forslag til lesning: Offentlige diskursers konsekvenser for u/muligheter i folks liv.» MA, Senter for kjønnsforskning, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Foucault, Michel 1999. *Seksualitetens historie 1*. Oversettelse ved E. Schaanning. Oslo: EXIL.
- Frosh, Stephen 2011. *Feelings*. London og New York: Routledge.
- Gressgård, Randi og Christine Jacobsen 2008. «Krevende toleranse. Islam og homoseksualitet» *Tidsskrift for kjønnsforskning* 32(2):22-39.

- Haritaworn, Jin 2008. «Loyal Repetitions of the Nation: Gay Assimilation and the ‘War on Terror’.» *Darkmatter Journal* (3) <http://www.darkmatter101.org/site/2008/05/02/loyal-repetitions-of-the-nation-gay-assimilation-and-the-war-on-terror/>.
- Honkasalo, Veronika 2014. «Exceptionalism and Sexularism in Finnish Sex Education.» *Global Studies of Childhood* 4(4):286-97.
- Jørgensen, Marianne W. og Louise Phillips 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Kumashiro, Kevin K. 2002. *Troubling Education: Queer Activism and Antioppressive Education*. New York: RoutledgeFalmer.
- Lysne, Anders 2014. «Straight Eye for the Queer Guy: Gay Youth in Contemporary Scandinavian Film.» i Christopher Pullen (red.): *Queer Youth and Media Cultures*. London: Palgrave Macmillan. Pp. 211-23.
- Petersen, Michael Nebeling 2011. «...Med et regnbueflag i hånden» : Fortællinger om homoseksuelle inklusioner og homonationalisme». *Lambda Nordica* 16(1):41-68.
- Puar, Jasbir 2007. *Terrorist Assemblages. Homonationalism in Queer Times*. Durham: Duke University Press.
- Pullen, Christopher (red.) 2014. *Queer youth and media cultures*. London: Palgrave
- Russo, Vito 1981. *The Celluloid Closet: Homosexuality in the Movies*. New York: Harper & Row.
- Røthing, Åse 2008. «Homotolerance and Heteronormativity in Norwegian Classrooms.» *Gender and Education* 20(3):253 – 66. Doi: [10.1080/09540250802000405](https://doi.org/10.1080/09540250802000405)
- Røthing, Åse og Stine H. Bang Svendsen 2010. «Homotolerance and Heterosexuality as Norwegian Values» *Journal of LGBT Youth* 7(2):147-66. Doi: [10.1080/19361651003799932](https://doi.org/10.1080/19361651003799932)
- Røthing, Åse og Stine H. Bang Svendsen 2011. «Sexuality in Norwegian Textbooks: Constructing and Controlling Ethnic Borders?». *Ethnic and Racial Studies* 34(11):1953-73. Doi: [10.1080/01419870.2011.560275](https://doi.org/10.1080/01419870.2011.560275)
- Sedgwick, Eve Kosofsky 1993. «How to Bring Our Kids up Gay» I: Michael Warner (red.) *Fear of a Queer Planet. Queer Politics and Social Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Ss. 69-81.
- Sherlock, Leslie 2015. *Inclusive Sex Education. Narratives of Good Practice from Ireland and Sweden*. Doktoravhandling. School of Social Work and Social Policy, Trinity College Dublin, Dublin.
- Slåtten, Hilde, Norman Anderssen og Jørn Hetland 2015. «Gay-related name-calling among Norwegian adolescents – harmful and harmless» *Scandinavian Journal of Psychology* 56(6):708-16.
- Svendsen, Stine H. Bang 2014. *Affecting Change? Cultural Politics of Sexuality and ‘Race’ in Norwegian Education*. Doktoravhandling, Institutt for tverrfaglige kulturstudier, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU, Trondheim.
- Warner, Michael. 1993. *Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Wuest, Bryan 2014. «Stories Like Mine: Coming out Videos and Queer Identities on Youtube.» I: Chrisopher Pullen (red.) *Queer Youth and Media Cultures*. London: Palgrave Macmillan. Ss. 19-33.
- Aasmundsen, Jakob Semb 2016, 24. oktober. «Jeg vet at vi feminine homser utgjør et problem», *Aftenposten*.